

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อสังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคการพัฒนาประเทศตามหลักแนวคิดความเจริญแบบตะวันตก โดยการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และเปลี่ยนชื่อเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปัจจุบัน รัฐบาลในยุคนั้น ได้เร่งรัดการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าด้วยมาตรการต่างๆ และสิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญซึ่งทำให้รัฐบาลในยุคนั้นเชื่อว่า จะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศอย่างรวดเร็ว ก็คือ การกระตุ้นให้ประชาชนมีความต้องการมาก ๆ เพื่อให้แสวงหาเงินจากการทำงานและใช้จ่ายเงินอย่างเต็มที่เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยการบริโภค จึงมีคำขวัญกระจายเสียงทางวิทยุจนติดปากชาวบ้านว่า “งานคือเงิน เงินคืองานบันดาลสุข” และอีกคำขวัญหนึ่งว่า “ศึกษาดี มีเงินใช้ ไร้โรคภัย พาให้สุขสมบูรณ์” ซึ่งเป็นคำขวัญในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในขณะเดียวกันก็มองว่า ถ้าประชาชนมีความมั่งคั่งน้อยสันโดษ รู้จักออม รู้จักพอในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ ก็จะขาดความกระตือรือร้น ประเทศชาติก็จะไม่เจริญก้าวหน้า รัฐบาลจึงได้ขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์ไม่ให้สอนหลักธรรมเรื่องสันโดษ เพราะจะเป็นการขัดขวาง ไม่เกื้อหนุนต่อนโยบายการพัฒนาประเทศ ดังความตอนหนึ่งว่า “นี่เป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลและกระผมเองร้องขอเพราะเหตุว่า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกทางที่สามารถจะเลือกเอามาสอนหรือจูงใจให้คนประพฤติปฏิบัติ มีคำสอนให้คนมั่งคั่งน้อยสันโดษ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร อย่างที่เคยสอนกันว่า ไม่จำเป็นต้องชวนชวาย ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ คำสอนอย่างนี้อาจจะเหมาะสำหรับกาลสมัยหนึ่ง แต่จะไม่เหมาะสำหรับสมัยปฏิวัติ ซึ่งต้องการความชวนชวายทางก้าวหน้า”^๑

การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมประเทศชาติดังกล่าว กรอบกับสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมตลอดจนแนวความคิดวิธีการในการดำรงชีพออย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ยิ่งนานวันก็ยิ่งเลือนลางหายไปจากสังคมไทยทุกขณะ สืบเนื่องจากความต้องการพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมายหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาการดำรงชีพ ที่ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้น แต่กลับรายได้น้อยลง ส่งผลต้องให้ย้อนกลับไปมองถึงองค์ความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนนำกลับมาบูรณาการใหม่ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยยึดหลักความพอประมาณเป็นที่ตั้ง

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทปูนซีเมนต์เอเชีย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓ - ๒๔.

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมานานแสนนาน และมีภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้อยู่มากมายหลายแขนง ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิกฤตการณ์ปัจจุบันได้อย่างลงตัวและเหมาะสมที่สุด โดยการสร้างแนวคิดและเสริมสร้างปลูกจิตสำนึกในการส่งเสริมภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนแต่ละชุมชนให้เข้มแข็งและมีศักยภาพ โดยนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและสภาพจิตให้ให้มั่นคงพร้อมจะรับมือกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก เพื่อเป็นการสร้างเกาะคุ้มกันปัญหาที่เกิดขึ้นในอนาคต

ชาวชุมชนในตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ของภาคเหนือตอนล่างซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มกับพื้นที่เชิงเขาและมีพื้นที่เหมาะแก่การเกษตรและเพาะปลูกชาวบ้านโดยมากประกอบอาชีพการเกษตรโดยตำบลน้ำริด มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๓๐.๑๓ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ เนื้อที่ ๑๘,๘๓๑.๒๕ ไร่ มีหมู่บ้าน ทั้งหมด ๑๐ หมู่บ้าน จากสถานการณ์ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจในระยะที่ผ่านมาได้ส่งผลกระทบกับประชาชนชาวตำบลน้ำริดเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจน ปัญหาคนอพยพแรงงาน ปัญหาด้านการเมือง ซึ่งปัญหาดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนเป็นอย่างมาก จนกระทั่ง ได้มีการนำทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตรมีการเพาะปลูก การตัดต่อกิ่งขยายพันธุ์มะนาว การทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสาน ด้านหัตถกรรม การทอผ้าขึ้นตีนจก การจักสานวัสดุเครื่องใช้ไม้ไผ่ การแพทย์แผนยาสมุนไพรรักษาโรค การทำขนมกระยาสารท การทำขนมพื้นบ้าน การทำปุ๋ยหมัก โรงสีข้าว กอ ศูนย์ทอผ้าประจำตำบลน้ำริด การตีมีด วิสาหกิจสุราชุมชนพื้นบ้าน การทำไม้เคลื่อน ลูกกรง การถักไม้กวาดตองกง เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างภูมิปัญญาของชาวบ้านในตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ อันจะส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนดังกล่าวมีคุณภาพที่ดีขึ้น โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาภูมิปัญญาโดยเจาะจงไว้ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาในด้านการทอผ้า
๒. ภูมิปัญญาในด้านการจักสาน
๓. ภูมิปัญญาในด้านการผลิตข้าวกล้อง
๔. ภูมิปัญญาในด้านการตีเหล็ก (มีด, พร้า)

และใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมสันโดษ หลักธรรมการพึ่งตนเอง และหลักธรรมทวิภูมิมิถิตประโยชน์ มาบูรณาการกับภูมิปัญญาเพื่อเสริมสร้างให้ภูมิปัญญาให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาของประชาชนในชุมชนตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างภูมิปัญญาตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างภูมิปัญญาของชุมชนตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ เพื่อต้องการทราบถึงแนวคิดภูมิปัญญาของประชาชนในตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๓.๒ เพื่อต้องการทราบถึงหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างภูมิปัญญาของประชาชนในตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๓.๓ เพื่อต้องการทราบถึงการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญา ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อวิถีชีวิตและสังคม

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสืบค้นจากเอกสาร (Documentary Research) และการจัดสนทนากลุ่ม (focus group Discussion) โดยมีขั้นตอนในการศึกษาด้านเนื้อหา ดังนี้

๑.๔.๑ เป็นการศึกษา หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสันโดษ หลักการพึ่งตนเอง และหลักทฤษฎีมิมิกัตถประโยชน์ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

๑.๔.๒ เป็นการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการสร้างเสริมภูมิปัญญา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๓ เป็นการศึกษาการดำเนินการเสริมสร้างภูมิปัญญาตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ของประชาชนในชุมชนตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จัดการสนทนากลุ่ม

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การเสริมสร้าง หมายถึง การส่งเสริมหรือเพิ่มเติมความรู้ใหม่ ให้เกิดขึ้นในชุมชนตำบลน้ำริด เพื่อนำความรู้เดิมมาประยุกต์ให้เข้ากับสมัยใหม่ และเสริมสร้างความเป็นอยู่ให้เจริญขึ้น

ภูมิปัญญา หมายถึง ความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดมาจาก ปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงอนุชนปัจจุบัน

หลักพุทธธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงนำมาเผยแผ่ให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้เจริญยิ่งขึ้น หลักธรรมในการนำมาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หลักสันโดษ หลักการพึ่งตนเอง หลักทฤษฎีมมิกัตถประโยชน์ เท่านั้น

คุณค่า หมายถึง ประโยชน์และความสำคัญของภูมิปัญญาในชุมชนตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ที่ได้สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านน้ำริด หมายถึง พื้นที่ที่ประชาชนตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ตั้งแต่หมู่ที่ ๑ ถึงหมู่ที่ ๑๐ ในตำบลอาศัยอยู่

การประยุกต์ใช้ หมายถึง การนำเอาหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนในตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ ให้เจริญยิ่งขึ้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องและนำมาสรุปไว้ ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาเป็นผลจากการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้ของคนจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาการดำรงชีวิตได้ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุล^๒

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงการพัฒนาชนบทให้ยั่งยืนจะต้องมีองค์ประกอบที่เป็นหัวใจสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. องค์กรชุมชน หมายถึง องค์กรที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเอง มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องโดยชาวบ้าน ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ปัญหา ความยากจนและอื่นๆ

๒. ความรู้ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับชุมชนชนบท เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พืชพันธุ์และสัตว์ในท้องถิ่น อาชีพ วัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยี ปัญหาและการแก้ปัญหาต้องเป็นความรู้จริง ความรู้เรื่องเกี่ยวกับชนบทจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความยั่งยืนของสังคมชนบท

๓. กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน ต้องแยกกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนออกเป็นคนละเรื่องกับความรู้ เพราะถ้ามีความรู้เกี่ยวกับชนบท แต่ปราศจากกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนก็ยังไม่เกิดการพัฒนาขึ้น

^๒ เอกวิทย์ ณ ถลาง, *ภาพรวมภูมิปัญญาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

การส่งเสริมให้ชาวบ้าน ในหมู่บ้านรวมตัวกันสร้าง องค์กรชุมชนของตนเอง และมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนซึ่งการที่ชุมชนจะพัฒนาแบบยั่งยืนได้ ต้องทำความเข้าใจกับองค์ประกอบ ๓ อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ดังนั้น ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา จึงหมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เกี่ยวกับจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน การศึกษาเล่าเรียน พิธีกรรมต่างๆ การใช้เทคโนโลยี เพื่อให้เกิดความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิต^๓

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรและไม่กระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอนและในขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางด้านจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจทุกระดับให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมและสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^๔

ขวสิย์ ณ.กลาง ได้ศึกษาวิถีไทยเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาปัญญา สังคมยุคนี้เป็นยุคของความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร (news information) เป็นยุคของโลกที่ไร้พรมแดนข้อมูลข่าวสารจากมุมหนึ่งของโลกไปอีกมุมหนึ่งของโลกได้อย่างรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารมีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์มากยิ่งขึ้น คนไทยเป็นจำนวนมากตกเป็นเหยื่อของข้อมูลข่าวสารและการโฆษณาถูกอิทธิพลวัฒนธรรมค่านิยมต่างประเทศเข้าครอบงำไม่สนใจค่านิยมและวัฒนธรรมของไทยกระแสโลกไร้พรมแดนหรือกระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระแสของวัตถุนิยมทำให้คนเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยมทำให้คนมุ่งแสวงหาความสุขทางวัตถุมากขึ้น มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เบียดเบียนผู้อื่นมากขึ้นไม่เห็นความสำคัญของศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม^๕

^๓ ประเวศ วะสี, การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อแก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน, ลานปฏิรูป ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓๓ (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธันวาคม ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

^๔ กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, ๘๐ พรรษาเทิดไท้องค์ราชัน, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหการเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๗๙.

^๕ ขวสิย์ ณ.กลาง, วิถีไทยเศรษฐกิจพอเพียง (กลุ่มสาระหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๘๙๑.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พระพิจิตร ฐิตวณโณ) ได้ศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนากับชีวิตพอเพียงนั้น (สมชีวิตา) การดำเนินชีวิตสายกลางที่ไม่ประหยัดเกินไป ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป ดำเนินชีวิตให้พอสมควรแก่ฐานะและรายได้ ไม่ประพฤติดุจรตโกงกินโดยยึดหลักสันโดษ ในทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวดำเนินชีวิตจัดเป็นชีวิต ที่สงบสุขตามหลักพุทธธรรมและหลักธรรมที่ภูมิจำกัดประโยชน์ประโยชน์ที่พึงจะได้รับ ในปัจจุบันคือความสุขความเจริญที่พึงได้รับในชาตินี้ สัมปรายภักตถประโยชน์ประโยชน์ชาติหน้า ความสุขความเจริญในชาติหน้า ปรมาตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ มรรค ผล นิพพาน คือ สามารถดับทุกข์ความเดือดร้อนได้แม้ในปัจจุบัน ถ้าผู้นั้นปฏิบัติถูกต้อง^๖

ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว ได้กล่าวถึงการบริหารในเอกสาร แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ว่า “สังคมคุณภาพ ยึดหลักความสมดุล พอดี และพึ่งตนเองได้ มี ๔ องค์ประกอบดังนี้

๑. คนไทยทุกคนมีโอกาสและความเสมอภาคที่จะต้องพัฒนาตนเอง เต็มศักยภาพเป็นคนเก่ง คนดี ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย เคารพกฎหมาย มีความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกสาธารณะ มีความสามารถคิดเอง พึ่งตนเองมากขึ้น

๒. คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและ สังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีสภาพแวดล้อมดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่มีระบบดี มีประสิทธิภาพ และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๓. เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันกันอย่างเสมอภาค เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันด้วยการบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพ มีการกระจายรายได้ และกระจายผลการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พร้อมก้าวสู่เศรษฐกิจยุคใหม่อย่างรู้เท่าทัน

๔. ระบบการเมืองการปกครองโปร่งใส เป็นประชาธิปไตย มีเสรีภาพและเสถียรภาพ นักการเมืองมีคุณภาพ มีกระบวนการยุติธรรมเป็นที่พึ่งของประชาชน และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย^๗

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) สังคหวัตถุ ๔ ได้ศึกษาหลักธรรมการสงเคราะห์หรือหลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่คนไว้ในสามัคคี ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับแสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไป เมื่อหลักทั้งสองนี้ตรงกัน จึงเหมือนกับพูดว่าพระพุทธศาสนาสอนให้คนทั้งหลายเป็นมิตรต่อกัน หรือปฏิบัติกันอย่างมิตร ซึ่งมีผลทางจิตใจและชักจูงความรู้สึกนึกคิดได้มาก ดังจะเห็นว่าท่านจัดมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขแท้โดยเฉพาะ^๘

^๖ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), **พระพุทธศาสนากับชีวิตพอเพียง**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^๗ ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙**, (กรุงเทพมหานคร: ธนวัชการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๙.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓๕.

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉัตรนภา พรหมมาและคณะ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อสังเคราะห์และประเมินสถานภาพองค์ความรู้ จังหวัดอุดรดิตถ์ รวมทั้งศึกษาวิสัยทัศน์และโจทย์วิจัยเพื่อการพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ การดำเนินการจำแนกออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนแรกเป็นการประมวลผล จัดระบบองค์ความรู้และวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ ตอนที่ ๒ เป็นการวิเคราะห์ตีความ ประเมินและตรวจสอบองค์ความรู้ โดยการประชุมสภาพกลุ่ม

ผลการประเมินสถานภาพองค์ความรู้ จังหวัดอุดรดิตถ์ ให้ข้อสรุปที่สำคัญคือ องค์ความรู้อุดรดิตถ์จำแนกตามสาขา ๑๑ สาขา และองค์ความรู้โดยรอบ ผลการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค การพัฒนา และวิสัยทัศน์อุดรดิตถ์ ซึ่งจัดระบบความเพียงพอขององค์ความรู้เป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมีระดับความเพียงพอปานกลาง ได้แก่ ด้านการศึกษา สาธารณสุข และการเกษตร กลุ่มที่ ๒ มีความเพียงพอในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย ได้แก่ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กลุ่มที่ ๓ มีความเพียงพอขององค์ความรู้ในระดับน้อย ได้แก่ สภาพทั่วไปของจังหวัดอุดรดิตถ์ เศรษฐกิจการท่องเที่ยวและการสื่อสารและการเมืองการปกครอง^๙

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา” พบว่า บริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ แนวความคิดที่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาและทฤษฎีการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงดำเนินการมายาวนานเกือบ ๕ ทศวรรษ นับตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเลยทีเดียว ดังนั้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้จึงไม่ถือว่าเป็น “เรื่องใหม่” ของการพัฒนาแต่ประการใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงของนักคิด นักพัฒนาที่ได้เคยหรือเกี่ยวข้องกับการถวายนงาน ด้านการพัฒนาเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากไร้และด้อยโอกาสมานาน จะทราบกันดีว่าได้ทรงริเริ่มดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมานานมากแล้ว อย่างไรก็ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้กลายเป็นสดมภ์หลักทั้งในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ ครั้งที่ผลกระทบรุนแรงที่สุดต่อประชาชนส่วนใหญ่ไปแล้ว ถึงแม้ว่าแนวคิดและปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนา “คุณภาพชีวิต” ของพลชนิกกร ซึ่งเริ่มต้นที่ความ “พออยู่พอกิน” “พอเพียง และพอดี” และมีเหตุผลจะได้ดำเนินการต่อเนื่องกันมาหลายสิบปีดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่นักเศรษฐศาสตร์ นักพัฒนาและนักการบริหารทั้งหลายในขณะนั้นก็ยังมิได้ตระหนัก ให้น้ำหนักและให้ความสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีชีวิตแบบพอเพียงมากนัก หากวิเคราะห์ดูสาเหตุเบื้องต้นของการละเลย ไม่ให้ความสำคัญในเรื่องนี้อย่างจริงจังก็จะพบว่าเป็นเพราะระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยรวม ตกอยู่ในความครอบงำของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมมา ตั้งแต่การเริ่มพัฒนาประเทศอย่างเป็นทางการเมื่อ ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา องค์ความรู้และแนวความคิดที่ได้รับมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากซีกโลกตะวันตก ที่มุ่งเน้นเรื่องเศรษฐกิจเสรีข้ามชาติ เรื่องของการค้าการ

^๙ ฉัตรนภา พรหมมา และคณะ, อ่างใน เซษฐ์ ไทยปิยะและคณะ, “การสร้างคลังภูมิปัญญาของตำบลวังกะพี้ อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๕).

ลงทุนและผลตอบแทน ที่เป็นตัวเงินตามระบอบของทุนนิยมวัตถุนิยม และบริโณคนิยมที่อยู่ในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์จึงทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้รับความสนใจกันอย่างจริงจังเท่าที่ควร^{๑๐}

อังกูล สมคะเนย์ ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูวิชาการโรงเรียนส่วนใหญ่ เห็นด้วยในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะของการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนปัญหาที่พบในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร คือ ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านนโยบาย และการนิเทศติดตามผล อีกทั้งศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูวิชาการ ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตร^{๑๑}

พระมหาจรัญโรส ปาโส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ ที่ทำงานด้านการจัดสวัสดิการสังคม โดยเป็นการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในนามของกลุ่มเสขิยธรรม” พบว่า กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรมแบ่งออกได้เป็น ๗ กลุ่มกิจกรรมใหญ่ และ ๒๗ กิจกรรมย่อย เช่น กิจกรรมการจัดตั้งกองทุน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเด็กและเยาวชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม การจัดการศึกษา การปฏิบัติธรรมและการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ พระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม ได้ดำเนินการควบคู่ไปกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักอริยสัจ หลักไตรสิกขา หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ หลักธรรมาสนธรรม หลักพรหมวิหารธรรม และหลักศีล ๕ เป็นต้น ด้วยการบูรณาการองค์ความรู้หลักพุทธธรรมที่กล่าวมา กับความรู้ในศาสตร์สาขา อื่น ๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ การบริหารจัดการ การพัฒนาชุมชน การจัดสวัสดิการ...ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน โดยพระสงฆ์กลุ่มเสขิยธรรม ได้ดำเนินการผ่านกิจกรรมการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนให้เกิดคุณภาพใน ๓ ด้านหลักใหญ่ ๆ คือ ๑) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๒) การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และ ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๒}

^{๑๐} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๑๑} อังกูล สมคะเนย์, “สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕) บทคัดย่อ.

^{๑๒} พระมหาจรัญโรส ปาโส, “บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำงานด้านการจัดสวัสดิการสังคม โดยเป็นการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในนามของกลุ่มเสขิยธรรม”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕),

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative document) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลจากหลักฐานในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ และการจัดกลุ่มสนทนา แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล เขียนแบบบรรยายเชิงพรรณนา โดยแบ่งวิธีการดำเนินออกเป็น ดังนี้

๑.๗.๑ การศึกษาภาคเอกสาร

ก. เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) เป็นการศึกษาหลักฐาน จากคัมภีร์ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข. เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) เป็นการศึกษา อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมถึงตำรางานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการ เพื่ออธิบายขยายความเพิ่มเติม จากข้อมูลในพระไตรปิฎก อันเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปในสังคม (Qualitative document)

ค. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการจัดเวทีเสวนามีขั้นตอน ดังนี้

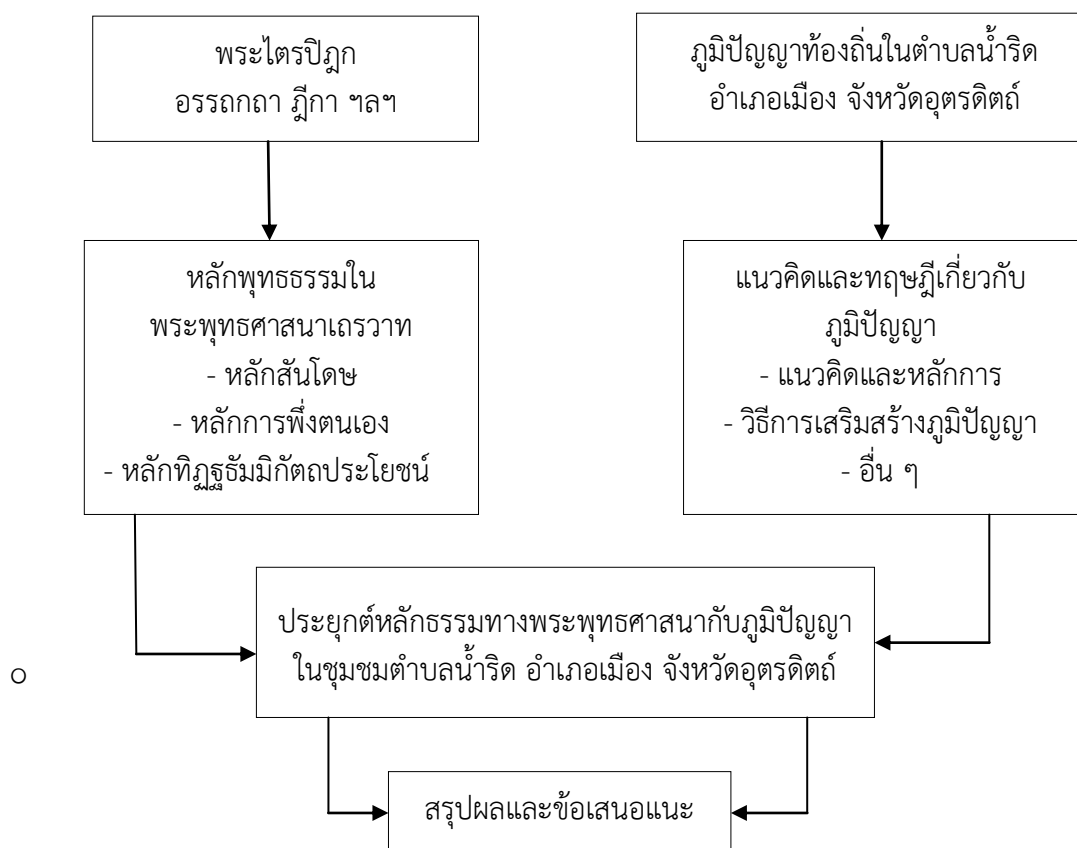
การวิจัยในครั้งนี้ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญามาเสวนากลุ่ม ดังนี้ พระสงฆ์ในตำบลน้ำริด จำนวน ๓ รูป นักวิชาการ ๓ ท่าน ผู้นำชุมชน ๓ ท่าน ครูภูมิปัญญา ๔ ท่าน รวมเป็น ๑๓ รูป/คน

๑.๗.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่และประชากรในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่เฉพาะในชุมชนตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ เท่านั้น โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา จำนวน ๑๓ รูป/คน มาสนทนากลุ่ม (focus group) ซึ่งประกอบไปด้วย พระสงฆ์ ๓ รูป นักวิชาการ ๓ ท่าน ผู้นำชุมชน ๓ ท่าน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔ ท่าน รวมเป็น ๑๓ รูป/คน ซึ่งกลุ่มประชากรทั้งหมดได้มาโดยวิธีเสวนากลุ่ม

๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญาของประชาชนในตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร งานวิจัย และหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้ทราบแนวคิดด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาของประชาชนในชุมชน ตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคม

๑.๙.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์สอดคล้องกับเสริมสร้างภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตและสังคม

๑.๙.๓ สามารถประยุกต์ใช้แนวคิดด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญา ตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อวิถีชีวิตและสังคม ของชาวตำบลน้ำริด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี